Kocsi Lajos

ÖKOPOLITIKAI FELVETÉSEK A SZELLEMI HAGYOMÁNYOK TÁVLATÁBAN

A környezetvédelem valóban hiteles és hatásos politikai képviseletéért

„Nincs hát semmi, ami
– ha természete szavát követi –
Istennel ellenkezni próbálnék."
Bœthius

„Azt pedig tudnod kell, hogy az utolsó napokban veszedelmes idők következnek.
Az emberek (…) inkább fogják szeretni a gyönyört, mint Istent. (…)
Lesz ugyanis idő, amikor az emberek nem viselik el az egészséges tanítást,
hanem saját kívánságaik szerint seregszámra szereznek maguknak tanítókat,
mert viszket a fülük; elfordítják fülüket az igazságtól,
és átadják magukat a meséknek."
2Tim 3,1–4. és 4,3–4.

A KÖRNYEZETVÉDELEM MODERN „MESÉJE" ÉS A FÁJDALMAS VALÓSÁG

A „környezetvédelem" fogalmát a modern ember alkotta meg. A 19–20. század folyamán, nem egészen néhány évtized leforgása alatt sikerült olyan világot elgondolnia, majd megteremtenie maga körül, amelyben ilyen vagy olyan kényszerűségekből adódóan, de feltétlenül jogossá, sőt, szükségessé vált e kifejezés széleskörű bevezetése. Ezen „kényszerűségek" azonban csupán részben származtathatók a természet felborult egyensúlyi állapotából, avagy az ember által okozott természet- és életellenes körülményekből, melyek azonnali cselekvést követelnek. Az uralkodó tendenciákból ítélve egyre nyilvánvalóbb, hogy a modern világ a környezeti problémák kezelését illetően is mennyire álságos, az ördögi félrevezetések és a legvadabb képzelgések megvalósulásának terepe. E világ, amelyben semmi nem az, aminek látszik, amely a csalók és a naiv megtévesztettek állandó összeütközésére épül, s amely képtelen bármilyen valós önreflexióra: saját őrületébe zárva immár szinte leplezetlenül áll előttünk. Megmutatkozik, hogy a benne megvalósult „kényszerűségek" mögött nemcsak bizonyos – általános vagy pszichológiai értelem-

ben vett – „kényszerek" következményei állnak, hanem tudatos és előre megfontolt szándékok által vezérelt folyamatok is, amelyek kivitelezése kitartó és megfontolt tervezést illetve megvalósítást igényel.

Most, a 21. században, az „Új Világrend" bejelentésének „hajnalán", globális környezetvédelmi kérdéseket érintve egyszerűen értelmetlen lenne abból a feltételezésből kiindulnunk, hogy a világ legnagyobb léptékű (gazdasági, társadalmi, technikai stb.) folyamataiban *valóban mértékadó* körök nincsenek tisztában a környezetet pusztító emberi tevékenységek természetével, a világ alakításában játszott szerepükkel; vagy, hogy nem rendelkeznek elegendő hatalommal, befolyással, megfelelő és hatásos eszközökkel ahhoz, hogy a jelenlegi körülményeket, ha nem is teljesen pozitív, de sokkalta jobb – „környezettudatosabb" – irányba állítsák, még a jelenlegi állapotát figyelembe véve is. Túlzás nélkül mondhatjuk: megszámlálhatatlan lehetőség adott a hatékony és gyors rendezésre. A dolgok azonban egyáltalán nem ebbe az irányba haladnak, és mint említettük, ez nem csupán tehetetlenségből vagy „tudatlanságból" fakadó kényszerűségekből adódik, hanem mert a cselekvéshez valós hatalommal rendelkező emberi ágensek „valamilyen cél" érdekében így akarják, és a folyamatokat, amennyire csak tőlük telik, ebbe az irányba terelik. (S ha mégis beszélhetünk tudatlanságról is velük kapcsolatban, akkor esetükben nem a jelenlegi helyzettel és irányíthatóságával kapcsolatos tudatlanságot kell tételeznünk, hanem a végső orientációjukat illető teljes vakságot. Ha ugyanis az emberi világban a megfelelő eszközökkel látszólag bármit elérhetnek, bárhová beláthatnak és beavatkozhatnak, az igazán *„mindent látó és mindeneket kormányzó"* Szellem világa, ahogy René Guénon mondja, saját mentalitásukból adódóan tökéletesen zárva marad előttük.)

✣

Nyilvánvaló tény, hogy a környezetvédelem bonyolult és szövevényes társadalmi, gazdasági, technológiai és mindenekelőtt pszichológiai, ideológiai folyamatok eredményeként öltött meghatározó erejű formát a második világháborút követő nyugati típusú társadalmi berendezkedésben. A látszatok és megtévesztések ezen modern és posztmodern világát egy kívül fényesre viaszolt és távolról egészségesnek tűnő, ám belül rothadt és férges gyümölcshöz hasonlíthatjuk, melyen a bomlás szürkésbarna foltjai egyre inkább láthatóvá válnak: ez az a világ, amelyen a bomlást okozó „csírák", „gombák", „penészek" és „erjesztőanyagok" működését szabályozandó, egyre növekvő mértékben vált szükségessé a „környezetvédelem védő- és konzerváló szerének" alkalmazása. Ilyen közegben szinte magától értetődőként jelent meg az a manapság általános, ám sok esetben csak hallgatólagosan elfogadott „zöld gondolat", miszerint az ember a jelenleg fennálló világ „kártevője". Pusztításával szemben úgy védekezhetünk, hogy vagy visszaszorítjuk populációját, vagy ha ez nem lehetséges, korlátozzuk élőhelyét, cselekvési lehetőségeit, és megtanítjuk neki, hogyan élhet együtt az őt fenntartó és tápláló környezettel úgy, hogy ne tegye tönkre azt. A mai „fejlett" nyugati világ mozgalmai, kampányai, szabályozásai, technikai újításai, az egyezségek, konferenciák, tüntetések, temérdek könyv és film, megújuló energiák, ökofarmok, a környezeti nevelés módszerei szinte kivétel nélkül e gondolatból nőttek ki, függetlenül attól, milyen ideológiai köntösben váltak ismertté.

A környezetvédelem kezdettől fogva egész társadalmakat érintő problémák megoldására vállalkozik, így a törekvései – egy magát a jobb- és baloldaliságtól megkülönböztető – politikai formában is megnyilvánultak, egy olyan

szebb és jobb világ megteremtésének érdekében, amelyben az ember harmóniában és békében élhet a természettel. Ezt az „ökológiai politikának" nevezett jelenséghalmazt ugyanaz a sürgető „kényszer" mozgatja, amelyet már fentebb említettünk, s amelyet valamilyen formában naponta hallunk: mindannyiunk utolsó pillanatig fennálló közös felelőssége és eleddig megoldatlan kihívása, hogy ne csak használjuk, tegyünk is valamit világunkért, amely – mint a hasonlatunkban említett rothadó gyümölcs, melyet nehezen kiismerhető és eltávolítható kártevők ostromolnak – puszta jelenlétünk miatt indult bomlásnak, hiszen, amennyiben nem cselekszünk, élőhelyünk pusztulásával és az utánunk következő generációk életlehetőségeinek veszélyeztetésével a nem túl távoli jövőben a mi fajunk is visszavonhatatlanul elvész.

Az ökológiai politika – e meglehetősen primitív elgondolást hol titkon magában hordva, hol fülsértő hangerővel kiabálva – eddig különös utat járt be a történetiséget egyre inkább alulmúló legújabb kori politikai eseménysorozatban. Nincs még egy terület a világpolitikában, amely ennyi, a globális társadalmi és környezeti problémák iránt érzékeny embert összefogna. Nincs még egy terület, ahol több szó esne arról, mit csinálunk rosszul, következésképpen, ahol ennyien tudnák, mi „a Jó" az emberiség és a természet számára. És nincs még egy terület, amelynek képviselői mindennek ellenére kevésbé találnának meghallgatásra, és kevesebb eredményt értek volna el a javaslataik végső célját képező lényegi vonatkozásokban. A „zöld gondolat", *úgy tűnik*, a legnagyobb erőfeszítések és természeti katasztrófák ellenére sem kap „zöld utat", vagy másképpen fogalmazva, mintha minden jó szándék ellenére sem azt az utat járná, amit hirdet, és nem ama cél felé haladna, amelynek elérését mindennél fontosabbnak tartja. Abban az esetben pedig, ha eddigi eredményeit mégis a céljai eléréséhez vezető lépésekként kell értékelnünk, akkor nem egy (környezet)tudatos, hanem egy kommunisztikus társadalomban élő, az emberi lét legmagasabb minőségeitől megfosztott és a fizikai–testi kondíciókhoz odaláncolt emberiség jövőbeni képét vetítik elénk.

Természetesen nem vitatjuk, hogy az ökopolitikai törekvések: klímacsúcsok, klímavédelmi keretegyezmények és különböző „cselekvési tervek" eredményeként a világban megvalósulnak bizonyos gazdasági, technológiai, főként a társadalom beszabályozásával kapcsolatos törekvések. Azonban össztársadalmi szinten vizsgálva például a környezettudatosság kérdését – aminél fontosabb célja nem lehet a környezet védelmére irányuló politikai kezdeményezéseknek sem – szinte semmi konkrét eredmény nem tapasztalható. Az emberek nagy részét különböző egzisztenciális problémákból adódóan is egyáltalán nem vagy sokadlagosan érdekli e kérdéskör. Mások, ha „szeretik" is a természetet, teljesen felszínesen közelítik meg a problémát, azok pedig, akik komolyabban foglalkoznak vele, kényszerűségből vagy szándékosan csendben maradnak, esetleg bezárják magukat a ma környezettudatosnak vélt polgári keretekbe. Az átlag nyugati ember, dacára a különböző törvényeknek, társadalmi mozgalmaknak, projekteknek, kampányoknak, környezeti neveléssel foglalkozó könyveknek, előadásoknak és *workshop*oknak stb., nem tud többet – de legalábbis az erőfeszítésekkel arányosan többet – a környezettudatosság mibenlétéről, arról, hogy a javuláshoz mit kellene tennie, de főképpen hogy *miként tehetné azt örömmel*, nem matematikai számításokra vagy statisztikákra gondolva, nem a várható katasztrófáktól vagy egészségügyi problémáktól rettegve. Egyszóval, nem tudja, hogyan élhetne helyesen, szívvel és hittel, olyan spontán és minden erőlködéstől mentes életritmusban, amelyben igazán békére lelhet, és amely

pozitívan hat egész környezetére. Ha követ is bizonyos környezetvédelemmel kapcsolatos elveket, általuk nem tud jobb emberré válni. Mivel ezen elvek nem nyújtanak hozzá megfelelő „eszközöket", szempontokat, ezért saját magában nem képes megszüntetni a környezetszennyezés alapvető okát. Továbbra is egy fogyasztó marad a sok közül, aki legfeljebb megválogatja, mit vásárol, igyekszik nem pazarolni, nem szemetelni és szelektíven gyűjteni a hulladékot, várva a beígért földi harmóniát.

Túlzott leegyszerűsítésekkel természetesen nem írható le egy világméretű jelenség voltaképpeni mibenléte. Azonban mindazok számára, akik a szemüket nyitva tartják és tenni kívánnak valamit a természetért és önmagukért, az eddigiek igazságtartalma nem kérdőjelezhető meg. Ennyi elegendő lehet ahhoz, hogy nagyon is reális kontextusban megfogalmazzunk néhány kérdést: a mai élvonalbeli környezetvédelmi irányzatok – akkor is, ha az élet tiszteletéért, a természet szépségeinek megőrzéséért, a harmóniáért, az egyetemes békéért stb. – szállnak síkra, végső hallgatólagos elveiket, eszmei alapjaikat illetően képviselnek-e többet, mást, mint amit felvázolt példa mutat? Vagyis: álmodnak-e többet „a világ kártevőjének" számukra elfogadható beszabályozásán túl? Az úgynevezett ökológiai politika fél évszázad távlatában fel tud-e mutatni valami érdemi változást, amit a világ megmentésének érdekében tett? Az ökopolitika kudarcának valóban a puszta tudatlanság lenne az oka: nem figyelünk eléggé a környezetvédők szavára? Van-e egyáltalán értelme a jelenlegi világpolitikai és lokális keretek között a környezetvédelemnek, különösen az egyén szempontjából, aki legfeljebb a saját legszűkebb körében fejthet ki hatást, a társadalom döntő folyamatait azonban nem képes befolyásolni? Mivel inspiráljuk, hogy egyáltalán tegyen valamit a természetért, saját környezetéért? Egy más szempontból pedig: vajon az ember valóban nem fékezhetetlen kártevője-e a Földnek? – Hiszen a természet megannyi területen, hatalmas és gyors változásaival, felfoghatatlan katasztrófákkal, feltűnő egyensúlytalanságaival, mintha soha nem látott mértékben, óriási erővel fordulna ma szembe az emberiséggel, visszaigazolva és megbosszulva az ellene elkövetett minden gyalázatos és nemtelen tettet.

✣

E rendkívül szerteágazó kérdéseket egy rövid írásban nyilvánvalóan nem lehet megválaszolni. Lehetséges azonban, hogy felvessünk egy másik gondolkodási alternatívát, amelyből kiindulva, véleményünk szerint, közelebb kerülhetünk az érdemi megoldásukhoz. Ebben a megközelítésben hasonlóan fontos szerepet kap az ember környezettel való kapcsolata, ám sokkal átfogóbb összefüggésekben. Ezen alternatíva nem valamilyen válságos körülményre adott reakció, ennek ellenére mindennél hathatósabb eszközökkel látja el az embert az ilyen helyzetek megoldásához is. Kiindulási pontja sem az, hogy emberek egy csoportja egyszer csak élhetetlen körülmények között találja magát (gondoljunk itt például az ENSZ 1972-es stockholmi konferenciájára), majd magába száll és elgondolkozik: „Hogy is kerülhettünk ilyen helyzetbe, hogyan lehetséges, hogy nem láttuk, mennyire rossz irányba haladnak a dolgok? Mit tegyünk?" – s mivel problémafelvetéseik módját és a lehetséges megoldások hatékonyságát adott jelenségekből visszaigazolni látják, javaslataikat igyekeznek közösségük egészére kiterjeszteni.

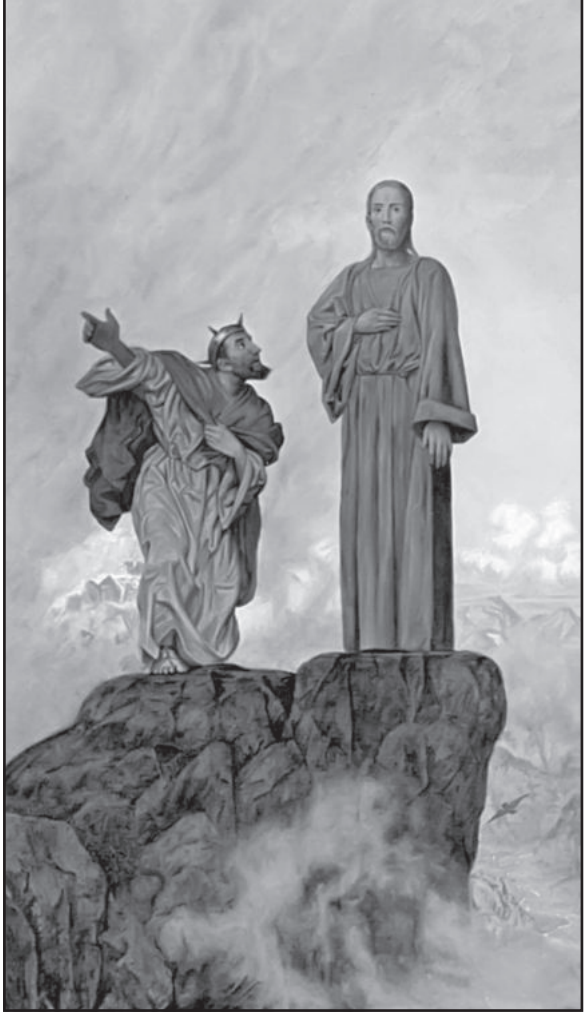
Az a szemléletmód és életgyakorlat szerves egységét képező alternatíva, amiről szó lesz, hasonlóképpen megfogalmazza, hogy a napjainkban tapasztalható ökológiai felfordulásért minden tekintetben az ember a felelős. E felelősséget azonban minőségileg másként ragadja

meg, és máshonnan eredezteti, mint napjainkban a környezetpolitika mértékadó képviselői teszik. Ez a megközelítés nem új, de ma is új értelmet adhat a természet és az emberi civilizáció megmentésére irányuló küzdelemnek. Mielőtt azonban rátérnénk, röviden tekintsük át az ökológiai politika eszmei áthatottságát és ideológiai elhelyezkedését, mintegy látleletet adva arról, milyen politikai képviselettel rendelkezik ma a környezetvédelem.

Ideológiai látlelet az ökológiai politika jelenlegi állapotáról

A hosszas elemzéseket (amelyeket máshol, más formában az utóbbi öt évben többekkel együtt végeztem) félretéve, illetve a „szándékok és célok", „eszközök és tettek" dimenzióit figyelembe véve, fogadjuk el kiindulásként azt az egyszerű megállapítást, hogy az ökopolitika legfőbb célja a természettel harmóniában elgondolt földi jólét megteremtése. Ez a megállapítás leegyszerűsítő volta miatt formailag vitatható ugyan, lényegét tekintve azonban nem. Tény, hogy az ökopolitika – számos elágazással rendelkező – ideológiája szerint, ha eljutnánk a természet már említett óriási kihívásainak és az azokban döntő szerepet játszó társadalmi problémáknak a megoldásához, és azt az emberiség képes lenne felelősségteljesen magáévá tenni, majd állandósítva fenntartani, megvalósulhatna egy olyan társadalmi együttélés, amelyben megszűnne a természettel szembeni erőszak, s amely a „harmónia", „béke", „boldogság" szavakkal körülírható állapotnak felelne meg az egyén, a társadalom és a természet kölcsönös egymásra hatásának függvényében. A politikai életben mindazok, akik a környezetvédelem vonalán tevékenykedve felismerik a világhelyzet katasztrofális állapotát és megszólíthatóak: elfogadják és mértékadónak tekintik az ökopolitika értékrendjét, amely arra irányul, hogy emberiség jólétét a természettel harmóniában lehetővé tegye, illetve hogy ezt a harmóniát az emberek ne kényszerből, hanem szívből és bensőséges módon éljék meg. Az ökopolitika nézőpontja szerint a természet jelenlegi felborult egyensúlyi állapotából eredő, és minden embert érintő kihívások miatt, ha bármely „klasszikus" ideológia (például a konzervativizmus vagy a szocializmus stb.) tenni kíván valamit a környezet ügyéért, szükségszerűen be kell építenie magába azt az értékrendet, amelyet legtisztábban e környezetvédelmi törekvésekben megnyilvánuló ideológia képvisel. Hogy egy baloldali szerzőt idézzünk: *„az ökopolitika a tű foka, amelyen az ideológiák »tevéinek« át kell haladnia, ha a 21. században működtetni akarják ezt a bolygót és annak politikai struktúráit."* (Antal Attila: *Ökopolitika, idológia, baloldal*. Budapest, 2014, L'Harmattan)

A mai világpolitikai közösséget figyelve szembetűnő, hogy a baloldali ideológiák, pártok sokkal fogékonyabbak az ökopolitika által megfogalmazott értékrendre. Többnyire baloldali szerzőktől számos elemzés olvasható arról, hogy ha léteznek is kivételek – és hát maga a környezetpolitika is tartalmaz eredetileg jobboldali alapelveket –, de mintha a jobboldal „szemellenzős maradisága" éppen a környezeti kérdésekkel kapcsolatos passzív magatartásában cáfolhatatlanul igazolódna. Mi lehet ennek az oka? A feltáráshoz – e tematizációt nem helytállónak tekintve – igazolni fogom, hogy a zöld gondolkodásnak a jelen helyzet értékelésében is meghatározó gondolati paneleit – amelyeket itt például a baloldal is alkalmaz – végső soron nem tekinthetjük igaznak. Eleve hibás előfeltételezésekre, alapelvekre támaszkodnak általában az emberrel és a természettel, de a politika mibenlétével kapcsolatban is. Azt állítom, hogy az ökopolitika univerzálisnak gon-

Hans Thoma:
Krisztus megkísértése (1910)

dolt értékrendje hibás és kifordított értékrend és lényegét tekintve ugyanúgy baloldali, mint a szocialista, marxista, (öko)feminista, vagy akár (öko)fasiszta alkalmazásai. E felsorolás utolsó tagja adott esetben meglepőnek tűnhet. Ám az eszmei kiindulópontokat alapul véve nyugodtan mondhatjuk: ma beszélhetünk *„baloldali ökopolitikáról"*– mint az ökológiai politika egy metodikai alkalmazásáról –, *„jobboldali ökopolitikáról"* viszont nem, legalábbis a jelen körülményeket figyelembe véve. Tulajdonképpen elenyésző a jelenléte azon demokratikus világban megjelenő jobboldali pártoknak, akik nagyobb hangsúlyt fektetnek a környezetvédelemre (amennyiben vannak egyáltalán ilyenek), ugyanakkor ha jobboldali politikusokat kérdeznénk meg, valószínűleg meglehetősen nehezen is tudnák körvonalazni a jobb- és baloldali környezetvédelem közötti *eszmei* különbözőségeket. Alighanem könnyen elfogadhatónak tartanák azt, amit az ökológiai politika magáról állít, hogy valóban értéksemleges jelenségről van szó, amelynek gyakorlati képviselete pusztán az eszközök és módszerek tekintetében különbözhet a jobb- és baloldal vonatkozásában.

Álláspontom szerint az úgynevezett „zöldülés" paradigmája tévútra vezető beszédmód: elfogadhatatlan azon szuggesztiója, hogy ami „zöld", az „Jó" (ha a ma létező legideálisabb zöld elgondolást is vesszük alapul), következésképp ami „bezöldül" (vagyis magáévá teszi a zöld alapelveket), az tulajdonképpen helyes irányba áll. Ki kell mondani itt azt is, hogy a zöld ideológia kezdettől fogva egyszerűen azért találhatott nagyobb fogékonyságra a baloldalon, mert jelenleg azzal rokon eszmék talaján áll, ezért még a demokratikus jobboldal (ami egyébként fogalmi ellentmondás, és nem azért, mert a jobboldaliság csak diktatórikus lehet) is mindig úgy „érezte", csak annyiban képes átvenni a zöld értékrendet, amennyiben megfosztja magát legalapvetőbb szellemi értékeitől. Erre vezethető vissza az is, hogy a „jobboldalon" többnyire konspirációs keretekben foglalkoznak az ökológiával – hozzátesszem, sajnos, több szempontból jogosan, miként arra a jelen írás bevezetőjében is utaltam. Mindezzel együtt most azonban még annyit szükséges rögzíteni, hogy nagyon is létezik markánsan elkülönülő jobb- és baloldali környezetvédelem, de nem azon a törésvonalon, ahol a legtöbb politikai elemző véli. A jelen írásban éppen a valódi elkülönülési pontokra igyekszem rávilágítani. S hogy elébe vágjak a későbbi mondandónak, egy tisztán jobboldali szemlélet szerint a következőképpen fogalmaznám át a már idézett baloldali álláspontot: *egyedül Isten törvényeinek megtartása*

„a tű foka, amelyen az ideológiák »tevéinek« át kell haladnia, ha a 21. században működtetni akarják ezt a bolygót és annak politikai struktúráit." Nem az ökopolitika, nem a természet vagy az ember által létrejött kényszerhelyzetek, hanem a természet működését irányító, de a természetet meghaladó isteni törvények megtartása a kulcs. Azon alapelveké, amelyek az ember világában is érvényesek és a természet valamint az emberi közösségek harmonikus földi együttélésének egyetlen lehetséges feltételét képezik.

✣

Amennyiben megvizsgáljuk a mai ökopolitikai irányvonalak főbb eszmei kiindulópontjait, azonnal szembetűnik, hogy megalkotóiknak és képviselőiknek egyaránt fogalmuk sincs az életet és a természetet meghatározó és szabályozó, ugyanakkor az élet- és természetfelettiség körébe tartozó törvényszerűségek, változhatatlan princípiumok mibenlétéről és alkalmazásuk módjáról. (Nincs lehetőség itt ezen állítás valóságtartalmát hosszasan bizonyítani, mindazonáltal ez kétségkívül így van, bárki megbizonyosodhat róla, ha elemzi az ökopolitika legfőbb eszméinek kiindulópontjait és céljait.) Nem azért, mintha nem volnának képesek megérteni (hiszen minden emberi lény szívébe írott törvényszerűségekről van szó), hanem mert különböző okokból adódóan egyszerűen átugranak rajtuk, mellőzik azokat. Ma ott tartunk, hogy ha valaki vonatkoztatási pontként említi ezen örökkévaló ideákat, a környezetpolitikával foglalkozók többsége teljesen irrelevánsnak tekinti azokat, különösen a természetet érintő kérdésekben, mondván, mi köze van például a túltermelésnek, a túlfogyasztásnak, vagy az erőforrás-kezelés problémájának Istenhez? Egyszóval az örökkévalóság dimenzióját nem, vagy nem megfelelően vetik fel a környezeti válság megoldási lehetőségeivel kapcsolatban. Az ide tartozó valóságokat nem tételezik, de ha számolnak is velük, nem az első helyen és nem a szükséges mértékben és módon, mert ezek nélkül is megoldhatónak vélik az emberiség környezettel kapcsolatos problémáit.

A helyzet az, hogy a történelemben *mindig is a baloldaliság volt a politikai megfelelője azon gondolkodásmódnak, amely tagadja, társadalmi kérdésekben elutasítja, vagy egyszerűen csak nem a megfelelő helyen és módon kezeli az emberi élet és egyáltalán az univerzum legmagasabb rendű minőségeit és végső eredetét.* Ez az igazság az ökológiai politika megjelenésével sem vált érvénytelenné. *A különböző politikai elképzelésekben ugyanis mindig egy létértelmezés, létátélés fenntartásához szükséges magatartásmód és társadalmi szabályrendszer fogalmazódik meg.* Mindebből egyenesen következik, hogy az ökopolitika értékrendjében célként megjelenő „földi jólétet" ma szükségszerűen baloldali, vagy a baloldalisággal rokon eszmék talaján gondolják el és látják megvalósíthatónak. *Az ökopolitika által megfogalmazott létértelmezésből teljesen kimarad a végső igazság tételezése.* Ezt nem ellensúlyozzák azon nézetek sem, melyek az ökológiai politika egyes alapelveit a hagyományra, vagy a jobboldali gondolkodásra, konzervativizmusra vezetik vissza. Ezek gyakorlati szempontból semmit nem jelentenek, mert a környezetvédelem politikai képviseletében *ma nincs jelen* a hagyományos konzervativizmus legfontosabb, leginkább előtérben álló irányelve, amely minden más jobboldali-konzervatív elvet meghatároz és élettel tölt meg. Futólag újra megjegyzem, hogy amire az ökológiai politikában a jobboldaliságot érintően általában hivatkoznak, az az újkori demokratizálódó világ elhalványult és baloldali elemekkel áthatott „jobboldalisága" és reaktív „konzervativizmusa". A hagyomány megváltoztathatatlan alapelvein álló tiszta jobboldaliság mindig is – tehát már azelőtt is, hogy alkalmazták volna rá ezt a szót –

az isteni rend társadalmi leképezését és fenntartását, és az Isten felé irányulás megőrzését jelentette, eszméit ennek rendelte alá, társadalmi törvényeit ebből származtatta. Nézetei torzítás nélkül csak akkor vehetők át, ha ezen – gondolatköreit meghatározó – legfőbb irányelvéhez is ragaszkodunk – és pontosan ez az, amit az ökológiai politika első körben kiiktat magából.

Ideológiai látleletünket összegezve tehát először is kimondhatjuk, hogy a demokratikus világban kibontakozó környezetpolitika alapvetően és lényegében baloldali beállítottságú, akkor is, ha úgy tünteti fel magát, hogy a jobboldaliság és a baloldaliság felett álló, értéksemleges politikai irányvonalról van szó, amely a jelenlegi környezeti válságra hivatkozva egy mindenki számára kötelező érvényű értékrend letéteményeseként határozza meg önmagát. Nem vitatjuk, hogy létezik olyan értékrend, ami felette áll a „jobb" és „bal" ellentétpárnak, de az legkevésbé sem az ökológia vonalán keresendő: az emberi létnek a világ végezetén sem az ember által kiváltott természeti katasztrófák és kihívások lesznek a legfontosabb kérdései. (Ezzel kapcsolatban is érdemes tanulmányozni az Utolsó Ítélet képzőművészeti ábrázolásait, különösen a középkori és reneszánsz műveket.) Második és az előzővel egyenrangú következtetésünk pedig az lehet, hogy az ökológiai politika eszmei tisztasága és voltaképpeni hatékonysága azon múlik, hogy mit tekint a legfontosabb célnak, ha úgy tetszik, a „Legfőbb Jónak", mert ebből következnek különböző cselekvési lehetőségei és valóban hathatós eredményei a „földi jólét" elérését tekintve is. A magát semlegesnek vélő „ökológiai politika" vagy a „baloldali ökopolitika" jó szándékú képviselőivel az ugyanis a legfőbb probléma, hogy vagy homályos számukra a Legfőbb Jó ideája, a legfőbb cél, amiből minden más következik, és ami minden más cselekvésnek alapja lehet; vagy olyan célokat tekintenek a legfontosabbnak, amelyekről előbb-utóbb kiderül, hogy lényegüknél fogva nem képezhetik magát a Legfőbb Jót. Logikailag is cáfolhatatlan, hogy az Igazság tudása nélkül nem tudhatjuk, mi a „Jó" és a „Rossz", illetve hogy miként cselekedhetünk helyesen egy adott területen és időben az abszolút Igazságnak, és nem az ember pillanatnyi igényeinek megfelelően. Nélküle csupán arról lehet valamiféle ismeretünk vagy álbizonyosságunk, hogy mi az, ami az adott helyzetben számunkra – halandó, esendő és a testi létben ájult állapotban létező emberek számára – *jónak tűnik egy abszolútnak vélt, ám pusztán részleges cél érdekében*. Áttekintésünk zárásaként Platón egyik kérdésfeltevését is alkalmazhatjuk:

> Ha mármost egy környezetvédő, akinek fogalma sincs a jóról és a rosszról, kezébe kerít egy várost, amelyet ugyanez jellemez, és próbálja meggyőzni, nem holmi szamarat dicsérve ló gyanánt, hanem a rosszat jó gyanánt, és jól ismerve a tömeg véleményét, rá is veszi, hogy rosszat tegyen jó helyett – nos, mit gondolsz, milyen termést fog aratni az ökológiai politika ilyen vetés után? (Vö. *Phaidrosz* 260C–D)

✣

A környezetvédelem ma döntő részben a minden élet forrását jelentő abszolút Igazság mellőzésén alapul. Ezért ha születnek is benne értékes gondolatok, ha sok jó szándékú embert össze is fog, valójában hatástalan marad, pontosabban pusztán pillanatnyi érdekeket fog szolgálni, vagy éppen azt a célt, amit a világpolitikát meghatározó körök szánnak neki. Ha ebben az irányban halad tovább, nem fog tudni kilépni a jelenlegi paradigmája, gondolkodásmódja által teremtett tehetetlenségi mezőből. Az ökopolitika gyakran hivatkozik különböző környezetfilozófiai irányzatokra, melyekből ideológiai értékrendjét merí-

ti. Ezek valóban sok értékes gondolatnak helyet adnak, de valljuk be őszintén, vagy rendkívül leegyszerűsítve értelmezik, vagy nem tartják fontosnak, sőt gyakran fel sem vetik a legalapvetőbb filozófiai kérdéseket, például, hogy mi az Igazság voltaképpen? Ki az ember lényege szerint? Természeti lény-e, vagy rendelkezik valami mással is, ami nem a természet körébe tartozik? Hiszen egy valódi filozófiában (ami a Bölcsesség [= Örökkévaló Igazság] szeretete) az Igazság felismerése elválaszthatatlan attól a kérdéstől, hogy ki az ember. De továbbmenve: megjelenik a környezet ügyét képviselő politikai filozófiában, vagy magában a környezetfilozófiában *kellő súllyal és következetesen végiggondolva* az a megkerülhetetlen dilemma, hogy kizárólag természeti valóságokból kiindulva megoldhatók-e egyáltalán a természettel kapcsolatos problémák? Ezen alapvető kérdéskörök mellőzésével kapcsolatban egy korábbi írásunkban a következő gondolatot vetettük fel:

> „a környezetfilozófia válaszút előtt áll: a modern-posztmodern trendeket követi-e az elmélet és a gyakorlat vonatkozásában, vagy pedig a saját hatókörén belül feltámasztja az ember önmagára és a természeti világra vonatkozó hagyományos tudását, amelynek középpontjában a természet forrása, az Abszolútum áll. Döntenie kell, hogy végső elveit kizárólag természeti valóságokból vezeti-e le (megtagadva a racionalitást meghaladó szellemet), s így megoldásaiban a feloldódás, a felbomlás szolgálatába áll-e (ezzel a természet legalacsonyabb körei felé irányítva az embert), vagy felismeri saját közvetítő szerepét és a természetfeletti valóságokat tételezve, azokat önmaga fölött elismerve az ember eredeti (a kereszténység nyelvén: paradicsomi) állapotának helyreállításán munkálkodik (amely állapot – isteni megalapozottságából következően – az ember és a természet viszonyát tekintve a *valódi* béke és harmónia forrásául szolgál a földi létben). (Szerkesztői áttekintés – Szempontok a tradicionális környezetfilozófia és természetszemlélet megközelítéséhez. *Ars Naturæ* (Szeged) 3–4. évf. (2012–2013) 5–8. sz.)

Ha szabad azt mondani, e döntés meghozatala az ökopolitika képviselői számára gyakorlati szempontból még fontosabbá válik, hiszen a környezetfilozófusoknál közvetlenebbül hatást gyakorolhatnak más emberek, sőt egész társadalmak életére. A felelősség kérdését talán éppen ezen a vonalon kellene legelőször felvetni. Korábban azt állítottam, hogy e választásban semmiféle olyan irányulás nem vezethet eredményre, amely figyelmen kívül hagyja az abszolút Igazság létét. Ezért sincs semmi meglepő abban, hogy a jelenlegi, baloldali keretekben vergődő környezetpolitika nem képes útmutatást adni abban, hogyan válhatnánk ténylegesen jobb emberré, emellett pedig, hogy olyan álharmonikus elképzeléseket vizionál és olyan jövendőbeli társadalom felé terel, amelyek megvalósulása minden eddiginél fájdalmasabb és katasztrofálisabb következményekkel járhat. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy javaslatai így csak egy adott pillanatban és részleges rátekintésben tűnhetnek helyénvalónak. A hatásos és hiteles alternatíva csak az Igazságról való tudáson alapulhat, azon a szellemiségen, amit az igazi filozófiai, vallási tradíciók is kiindulópontjuknak tekintenek. Ha a hagyományos szemléletet csupán egynek is tekintjük a lehetséges létértelmezések közül, az elfogulatlan megismerés számára belátható, hogy a lehetségesek között viszont az egyetlen helyénvaló, vagyis Igaz, az egyetlen, amely valóban Jó és Szép, s amiből kiindulva harmonikus viszonyok teremthetők ember és környezete között. Egész

egyszerűen azért, mert az Igazság szeretete táplálja, és ez a szeretet az Igazság konzekvens alkalmazására kötelez. *E magatartásmód teljes mértékben a természetet követi: a természetben semmi sincs, ami ne az Igazság oldalán állna.*

AZ ÖKOLÓGIAI POLITIKA HAGYOMÁNYALAPÚ ALTERNATÍVÁJA

Az ember a földi létben nem képes életben maradni a természet tápláló adományai nélkül, ám bizonyos, hogy az Igazság adományainak – amelyeket a hagyomány közvetít a számára – elutasításával a testi halálnál is rosszabb következményekkel járó utat választ. A hagyomány éltető ereje mindig időszerű, és ez *elsősorban* nem egyfajta történeti tudatosságból fakad. Szellemi jelenlétet és aktivitást jelent, az Istenhez kapcsolódás hogyanjának átadását. Ez *„az ember és a transzcendens világ közötti kapcsolat folytonosságának fenntartása, az emberiség isteni eredetének tudata és az istenhasonlóságnak, mint az emberi sors egyetlen feladatának megőrzése."* (Hamvas Béla) Szemléleti kiindulópontjait az ember elsősorban nem azért tekinti érvényesnek, mert mások (őseink, tanítóink, könyveink) azt mondták, hogy igaz. Hanem azért, mert Isten létének bizonyítékát minden emberi lélek önmagában hordja, vagyis még mielőtt elfogadná egy szellemi tradíció alapeszméit, bizonyosságot szerez magában Isten létéről. Ez a legalapvetőbb kritérium, az első és legdöntőbb lépés, ami nélkül nem beszélhetünk az Egyetlen Igazságról és annak alkalmazásairól. Nem véletlen, hogy *a természet is szüntelen erről a bizonyosságról tanúskodik.*

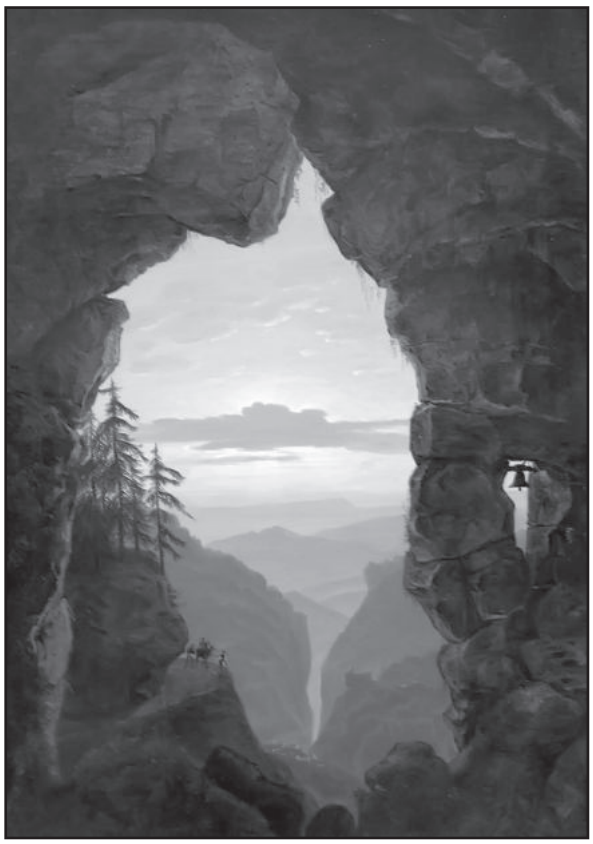
A hagyományos szemlélet középpontjában az áll, hogy a világot, benne minden élőlénnyel, az örökkévaló Igazság tartja fenn. A természet csodálatraméltó törvényei, rendje és harmóniája révén szüntelenül erről beszél, ezáltal tanít és egész működésével feléje vezérel, még akkor is, amikor hatalmas erejével látszólag igazságtalanul sújt le az emberre. A természet – lényegében – mindig Isten Szavát követi, és az univerzum részeként ez alól az ember sem bújhat ki, amennyiben harmóniában kíván élni környezetével, de akkor sem, ha emberként csupán ember kíván maradni és nem akar lesüllyedni – nem az állatvilág szintjére, hiszen az állatok sem képesek mást tenni, mint amit Isten rendel a számukra, hanem – a szüntelen változó szenvedélyek által mozgatott, démoni ösztönlények színvonalára, akik már megfosztották magukat bármilyen, a földi létezésen túlmutató pozitív felismerés lehetőségétől.

Ebből következik, hogy az ökopolitika egyik legfontosabb problematikája, az igazságosság (lásd például a „környezeti igazságosság" *[environmental justice]* elméletét), a hagyomány távlatában nem antropocentrikus (emberközpontú) és nem ökocentrikus (természetközpontú), hanem teocentrikus (istenközpontú) kérdésként vetődik fel. Az igazságosságot a Legfőbb Princípiumból származtató környezetszemlélet, noha elméleti alapelvei és cselekvést szabályozó értékrendje világosan megfogalmazható, nem egy magának elsőséget követelő önálló ideológiaként jelenik meg, hanem *az ember létbeli feladatával összefüggő tevékenységek szerves részét képező természetes cselekvésként: mint akarati-magatartásbeli imperatívusz*. A modern környezetvédelem fontosnak tartja egy önálló ökológiai ideológia megfogalmazását, amelyben az igazságosságot a természetvédelemhez és az erőforrásokhoz igazítjuk, s amelynek az ember életében középponti helyen kell állnia ahhoz, hogy érdemi változás történjen környezetünk alakításában. Részben azért is, mert álláspontja szerint korábban nem fordítottak kellő figyelmet a környezeti kérdésekre (egyrészt, mert a gazdasági-technikai fejlettség nem járt ekkora

környezetterheléssel, másrészt mivel az emberek figyelme korábban kevésbé összpontosult a természetre). Ezzel szemben egyértelműen kimutatható, hogy a hagyományos vallások és filozófiák tanításai (gondolunk itt például a platóni, arisztotelészi vagy a középkori skolasztikus filozófiára) önmagukban olyan mély, a cselekvést, gondolkodást alapjaiban átható környezettudatosságot foglalnak magukban, hogy elfogadásukból és követésükből adódóan fel sem merülhet a természetpusztítás.

A környezetfilozófusok egy része vitatja ezt, mivel egyszerűen nem tudnak kilépni az emberközpontú és a természetközpontú paradigmák ütköztetéséből eredő problémahalmazból, megkísérelve minden eszmét e két csoportba préselni. Holott világosan megmutatkozik, hogy a hagyományos istenközpontú megközelítések maradéktalanul egyiknek sem feleltethetők meg. Ezekben ugyanis az embernek nem magát a természetet kell alapul vennie, nem is az embert mint kizárólag természeti lényt, hanem a természetet létrehozó és irányító princípiumokat, amelyek viszont az emberi öntételezés vonatkozásában is teljesen más perspektívákat tárnak fel és követelnek meg. Az említett filozófiai utak vagy a hagyományos vallások pontosan ezekre a szempontokra mutatnak rá. E tanítások alapján is arra következtethetünk, hogy a természettel kapcsolatos problémák az ember tevékenységéből eredeztethetők, ám döntően azért, mert adott esetben nem képesek maradéktalanul megérteni és megvalósítani azokat. A hagyományt félresöprő kritikusoknak úgyszintén előbb meg kellene érteniük és életgyakorlattá kellene tenniük azon vallási–filozófiai elveket, amelyeket ma túl könnyedén elutasítanak. Ha így tennének, beláthatnák, hogy a szellemi tradíciók különböző útjai az ember és a természet oly szoros szellemi összetartozását tárják fel, hogy követésük egyéni és társadalmi szempontból egyaránt teljes mértékben kizárja a természettel szembeni erőszakot, ugyanakkor mind az antropocentrikus, mind az ökocentrikus paradigmák elfogultságából eredő hibáktól mentesítenek. Általuk végre megismerhetnék a társadalmi összhang mibenlétét, s hogy *az ember Igazság iránti hűsége elválaszthatatlanul összefügg a természet mindenkori állapotával*.

Ma mindez persze roppant távolinak és sokak számára megvalósíthatatlannak tűnik. Nem gondolnak ugyanis a már említett legfőbb kérdéssel, hanem inkább a részletekben elveszve keresnek „univerzális" megoldást. Pedig a változáshoz mindössze egyetlen döntő lépést kellene megtenni. Ha ez megtörténik, az Igazság megszabadítja az embert attól, hogy a termé-

Karl Friedrich Schinkel: Sziklahasadék (1818)

szetet pusztán anyagi létezőként szemlélje. Általa kapcsolatba kerül a természet szellemi irányító okaival, feltárul számára a természettel való legbensőségesebb rokonság, a kölcsönös függés értelme, a szűz természet harmóniájában és egyensúlyi állapotának fenntartásában való hatalmas felelőssége. Igazi egységet tapasztalhat meg a természettel, de nem a természetben, hanem a felette álló közös eredetben. Ekképpen a mindenséggel való egység átélése nem a földi létezőket tapasztaló érzékszervi érzékelés, hanem az emberi lélek legmagasabb rendű és legvalóságosabb, jelen pillanatban is a szüntelen változás világa felett álló szellemi-intellektuális körében valósul meg. A valóban holisztikus szemlélet kiindulópontjának is ez az egységfelfogás tekinthető. Az ember csak ezt az utat bejárva értheti meg, hogy a természet jelenlegi egyensúlytalanságai az ember szellemi állapotának kivetülései, tükröződései, és legnagyobb mértékben éppen az Igazság megtagadásának következményei.

✣

A hagyomány szerint az emberi lét, jelen földi körülményeit tekintve, nem az eredetileg hozzátartozó teljes létezés, nem az embert eredendően megillető létszinten áll. Ha meggondoljuk, erről létezése első pillanatától minden emberi lénynek tudomása van. Hiszen az emberi természet számos fogyatékosságtól, bűntől, tudatlanságtól és nyomorúságtól sújtott, amit ha életében néhány évtizedre sikerül is elfelejtenie, az öregség és a halál elemi erővel újra felidéz benne. De mi mással indokolható akár az, hogy él bennünk a földi javak felhalmozása iránti vágy, mely gyakran mértéktelen formákat ölt, túlfogyasztást és az erőforrások végletekig vitt kihasználását eredményezve? Az ember szellemi támasztékainak elveszítésével így próbálja visszaszerezni azt az ontológiai teljességet, ami lényegi valójától elválaszthatatlan. A tökéletesség elérése azonban nem a földi javak körében, hanem kizárólag benső, szellemi úton történhet meg. A hagyomány talaján ezért fogalmazódik meg legfontosabb célként az emberi létállapot ontológiai helyreállítása (amely a természetre is lényegi hatást gyakorol), ebből származtatva a földi tevékenységek miként jére és az eszközök vagy a technika használatára vonatkozó ismereteket, de az életmódbeli és a közösségi kapcsolatok fenntartását meghatározó alapelveket is. Ám nem szabad elfelejtenünk, hogy az emberi állapot e központi jelentőségét mindig megelőzi a természet forrására, azaz Istenre való irányulás. Ez a benső aktivitás adja meg az ember feladatainak értelmét. Nem hagyhatjuk említés nélkül itt, hogy nem is oly régen e tudás minden emberi megnyilvánulás hátterében ott állt. Ma már mindössze babonának tekintik, pedig egykor, ha valaki megfeledkezett róla és „felborult körülötte a világ", közössége elsősorban erre emlékeztette, és ha volt benne egy cseppnyi jóakarat, ő maga is ebbe az irányba fordult. Bolond lett volna elfelejteni, hogy amilyen mértékben eltér az igazságtól, olyan mértékben büntetést, ítéletet von magára – nem morális okokból adódóan, hanem mert a Mindenség Isten által meghatározott törvényszerűségeiből ez következik.

Ha a környezetvédelmi törekvések (filozófiai és politikai szinten egyaránt) nem tagadnák meg ezt az emberi léttől elválaszthatatlan tényt és nem mellőznék következetesen az Igazság kérdéskörét, talán a legnagyobb lépést tehetnék a környezeti válság megoldása érdekében. Ebből kiindulva a földi harmónia megteremtéséhez nélkülözhetetlen tudás birtokába juthatnának azokról a „szellemi mértékegységekről", amelyeket az embernek egyébként is minden tevékenységében alkalmaznia kell valamilyen mértékben, különben a civilizáció

még a jelenleginél is rombolóbb és működésképtelenebb lenne. „Hagyomány", „mérték", „harmónia", valóban, e három kölcsönösen összefüggő idea szem előtt tartása és eredeti jelentésének megértése elegendő lehetne még a jelenlegi kaotikus állapotok rendezéséhez is. Ökopolitikával foglalkozók gyakran mondják, hogy az igazi környezetvédelem talán soha nem lehet népszerű, mert mértéktartásra, az erények és a felelősség gyakorlására kötelezi az embert. Nos, ha a környezetvédelem nem népszerű, mit mondjunk az élet forrását jelentő Igazság ismeretével kapcsolatban? Pedig, megismételve a fentebb mondottakat, nélküle az erényeknek, a mértéktartásnak és a felelősségnek sincs semmi valós értelme, legfeljebb annyi, hogy az emberek nem eszik meg egymást a nyílt utcán. A nyugati világban az értelem igazságra való helyes irányulása oly mértékben hiányzik, hogy az emberi lét alapkérdéseit illetően a keresztény egyházak is egyre kevésbé érvényesítik a hagyományos szemléletet, nem azzal foglalkoznak, hogy a kinyilatkoztatott tanításukat megőrizzék, bátran és hittel képviseljék, hanem, hogy a világ kívánalmaihoz igazítsák, akár az igazság elárulása árán is. Ez különösképpen megmutatkozik a környezetvédelemmel kapcsolatos állásfoglalásaikban, ahol a kinyilatkoztatott tanítások helyett egyre inkább az anyagi értelemben felfogott természet kerül a középpontba. Ezzel párhuzamosan pedig egyre jelentéktelenebbé válnak a keresztény élet alapelvei, amelyek szívbéli követése önmagában is a negatív folyamatok megállításához elegendő környezettudatosságot alakítana ki az emberben.

✣

Az Igazságtól való elpártolásnak, s nyomában az emberi és természeti világ egyensúlytalanságainak komoly és messzire nyúló okai vannak, amiket itt nem elemezhetünk. Mindenesetre a fentebb vázolt álláspont szerint ebben döntő tényező az ember mibenlétével, léthelyzetével, tevékenységeinek értelmével, valódi céljával kapcsolatos tudás elveszítése. Mindezek történeti gyökere túlnyomórészt magában a humanizmusban lelhető fel, amelynek megvannak a még korábbi előzményei, s amely az önazonosítás és az Istennel való összeköttetés vonatkozásában hamis emberképet alakított ki, nyomában a racionalizmussal, az individualizmussal és egyéb „haladó" eszmékkel. Ezzel az áttörhetetlennek tűnő hadoszloppal szemben azonban nem jelent igazi megoldást sem a Gaia-elmélet, sem a mai ökocentrikus elmélet elfogadása. A hagyományos szemléleten alapuló környezetfilozófia és az azt alkalmazó politikai törekvések számára az istenközpontú ember- és természetszemlélet helyreállítása a megfelelő alternatíva. Elsőként annak feltárása, hogy az ember testi-lelki-szellemi vonatkozásban hogyan találhat önmagára. Pontosan a hagyomány segítségével, a végső Igazság tételezésével tudnia kell különbséget tenni az ember érzéki, fizikai, külső és változásra ítélt halandó énje, és benső, szellemi, halhatatlan és változhatatlan lényege között, abszolút szabadságot kizárólagosan a benső halhatatlan énnek tulajdonítva, az isteni képmás eredeti valóságának, amely az ember igazi, tökéletes valója.

„Az ember nem egyrétű természet, hanem kettős lényegből tevődik össze. Ezért az egyik része által – amelyik a jobbik, és (hogy nyíltabban kimondjam, amit kell), amelyik éppen ő maga –: halhatatlan; a másik része által pedig, amelyik esendő, s amelyet egyedül ismernek belőle azok, akik csak az érzékeiknek tudnak hitelt adni – halandóságra és változandóságra van kárhoztatva" – írja egy középkori szerző. Ez a megkülönböztetés tudattalanul ma is újra és újra megtörténik, mikor az ember lezárt, individuális lényével, vágyaival, ösztö-

neivel azonosítja magát – csak éppen negatív formában, életéből kizárva a boldog élethez nélkülözhetetlen forrást, voltaképpeni önmagát. Visszautalva írásunk elejére, ha az embert pusztán vágyak, szenvedélyek, kívánságok harácsoló kötegének tekintjük, valóban kártevőként kezelhetjük, amely minden élőlény és a bolygó számára is veszélyes. A külső ember nem tudja, mit csinál, mert nem tud utat mutatni számára a belső. A külsőt állandóan szenvedélyei rángatják, míg a belső éhezik és szomjazik, idegen a saját hazájában, mert nem fogadják be, beteg és rabságban szenvedő, és nem látogatják meg (vö. Mt 25, 31–46). A hagyományt valóban figyelembe vevő ökológiai politika szegénység ellen folytatott küzdelmének is első lépésben a belső ember megnyomorítását kell felszámolnia. Az anyagi nyomorúságnál a benső lelki-szellemi nyomorúság, az isteni fényt nélkülöző élet, sokkalta szenvedéstelibb. *„Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja? Hisz mit adhat az ember cserébe a lelkéért?"* (Mk 8,36–37) Ha csak a külső énnek kiszolgáltatva élünk, egyre inkább rabláncra verjük magunkat és erről még csak nem is tudunk. Olyanok maradunk, mint a különböző vágyaktól hajtott asszony, aki *„mindig tanul, de az igazság ismeretére soha el nem jut"* (vö. 2Tim 3,6–7).

A hagyományos emberkép és természetszemlélet visszaállításával a dolgok nem úgy változnának meg, hogy egyszerre mindent aranyfényben kezdenénk látni. Inkább bizonyos dolgok, eszmék végre elveszítenék felettünk hatalmukat, nem uralkodnának többé rajtunk, jobban a helyükön kezelnénk létbeli helyzetüket, funkcióikat és hozzájuk való viszonyunkat. Megváltozna ugyanakkor a politikát illető felfogásunk is, visszanyerné elsőleges és minden ember számára kötelező értelmét: a benső, halhatatlan ember uralmának egyéni és társadalmi érvényesítését (valójában ez lenne a sokat hangoztatott *„társadalmi ügyekben való részvétel"* első lépése is). Csak innen érthető, hogy a létezés nem annyi, amennyi időt e földön eltöltünk. Hogy itt nincs hosszú távú maradásunk, és hogy a célok, eszközök, lehetőségek dimenzióit miért mindig ennek fényében szükséges felmérnünk, meghatároznunk és kezelnünk. A jólétet hiába gondoljuk el másmás horizontális keretek között, ha a megteremtését mozgató alapeszmék nem változnak: ha nem ragaszkodunk az Igazsághoz, és annak megértését és alkalmazását nem tartjuk elengedhetetlennek. Az Igazság felismerésében pedig soha nem a mennyiség kérdése számít, hanem a minőségé. Aki megteszi és többé el nem hagyja azt, megtette, amit lehetett. A jólét mai földi illúzióját hirdető szemléletet jól példázza Hajnal István egy megállapítása: *„Az emberi társadalom építkezését nem felülről, elképzelt, nagy célokért kell kezdeni, hanem alulról, a kicsinyek biztosításával, mert különben a közjólétből a kevesek jóléte lesz."* (Idézi Lányi András: Az ökopolitika és a hagyomány. *Ökotáj* 31–32. sz. [2003]) Nem ellenséges érzülettel, de ezzel szemben a hagyományt figyelembe véve azt mondom: az emberi társadalom építkezését felülről kell kezdeni, nem elképzelt célokból, hanem az értelemmel belátható örök igazságokból kiindulva. Kicsik és nagyok szíve egyaránt így lelhet békére. Az úgynevezett „földi jólét" az égi adományok nélkül teljes illúzió: nem él jól az, aki nem Istennek tetszően él, még akkor sem, ha azt hiszi, úgy érzi, hogy jól él, mert látszólag megvan mindene és vágyainak szabad utat engedhet. Másrészt pedig jólétben él az, aki tudja, hogy életét és a világot, amelyben él, Istentől kapta egy meghatározott cél érdekében, s hogy e rendeltetés beteljesítése a földi élet egyetlen feladata, függetlenül attól, hogy a gondviselés milyen megpróbáltatások elé állítja.